

УДК 929:2-3

Ольга Лупій

Львівський національний університет імені І.Франка
Історичний факультет**Служіння ієромонаха Миколая Чарнецького на Волині
та його значення для місійної діяльності греко-католиків**

У статті розглядається місіонерська діяльність о. Миколая Чарнецького на Волині у 1926–1930 рр., його праця для переселенців з Галичини та задля приєднання православних до Католицької церкви.

Ключові слова: Волинь, колоністи, уніати, православні, Греко-католицька Церква, Римо-католицька Церква, редemptористи, обряд.

Питання служіння греко-католиків на Волині у міжвоєнний період гостро поставало не лише на рівні спілкування Церков, але й на державному рівні. Новоутворена Друга Річ Посполита всіляко перешкоджала переходу греко-католицького духовенства через Сокальський кордон, адже воно несло українську національну ідею і будило національний дух у волинян. Винятком стали лише отці-редemptористи, проте вони перебували під юрисдикцією латинського луцького єпископа Адольфа Шельонжека.

Тема греко-католицьких місій на Волині загалом і редemptористів зокрема мало досліджена в українській історичній науці. Цьому питанню присвятили свої праці о. Михайло Бубній¹, який коротко описує діяльність місіонерів за Сокальським кордоном та о. Стефан-Йосиф Бахталовський², котрий в життєписі владики Миколая Чарнецького детальніше торкається служіння на Волині. Основним джерелом для вивчення цього періоду життя о. М. Чарнецького є, найперше, документи (хроніки) монастирів в Костополі та Ковелі, а також листування місіонера зі співбратами і, звичайно, спогади о. Романа Бахталовського³ є неоціненним джерелом для пізнання та розуміння тогочасних реалій та місійної діяльності на «східних кресах».

Отець Миколай Чарнецький після десяти років священства вступив до монастиря отців редemptористів та став прикладом для наслідування у своїй покорі, послуху та дотриманні всіх монаших правил для молодших за нього співбратів. Така чернеча відданість та глибокі богословські знання стали в нагоді у праці на Волинських землях, які до того часу (вже майже півстоліття) були закриті для греко-католицьких священників з Галичини.

У середині 20-х років ХХ ст. на етнічно українських землях Волині, Холмщини, Підляшшя та Полісся, які увійшли до складу новоутвореної Польської держави, розпочалося створення так званої Неоунійної церкви або, як її ще називали, Церкви візантійсько-слов'янського обряду.

¹ Бубній М. ЧНІ. Редemptористи візантійсько-українського обряду у Львівській митрополії УГКЦ в 1913-1939 роках. – Львів, 2003. – XI + 203 + 40 (фотоальбом).

² Бахталовський о. Й. С., ЧНІ. Миколай Чарнецький Ч.Н.І.: єпископ-ісповідник. Йорктон, 1980. – 281 с.

³ Бахталовський о. Р. Апостол з'єдинення наших часів. Спогади. – Львів: «Добра книжка», 2001. – 224 с.

Ця «акція», яку благословив Ватикан та яку мало втілювати в життя римо-католицьке духовенство, була спрямована на те, аби привести до єдності з Католицькою церквою переважно православне населення північно-східних «кресів»⁴.

Проблема нового обряду постала тоді, коли латинські ієрархи, які опікувалися ним, зрозуміли нестачу духовенства, яке б працювало для поширення унії. Римо-католицькі біритуалісти не могли забезпечити належної пастирської опіки тим вірним, які хотіли приєднатися до Католицької церкви у візантійському обряді, адже були виховані у західному і не могли до кінця оцінити та прийняти східного. Вирішенням питання могло б стати запрошення греко-католицьких священників з Галичини, для яких цей обряд був рідним і які були пов'язані з населенням цих земель давньою унією, яку зруйнував російський царат у середині – другій половині ХІХ ст. Проте, польська держава, як і Римо-католицька Церква в Польщі, не хотіли бачити на північно-східних кресах священників з Галичини, оскільки ті, як вважалося, були носіями українських національних ідей, чим могли «заразити» й населення Волині.

Проблема нестачі духовенства зростала, тому Луцький єпископ Адольф Шельонжек вирішив залучити до унійної діяльності на теренах своєї дієцезії священників-бельгійців з новоствореної східної гілки Чину Найсвятішого Ізбавителя зі Львова, які не були носіями українських націоналістичних ідей.

Але 3 квітня 1926 р. на Волинь з благословення отців-настоятелів поїхав не бельгієць, а українець о. Миколай Чарнецький; «скромний монах з молитвою на вустах приступив на перший, вимріяний і вимолений пост»⁵. Він мав дати реколекції для чотирьох священників та одного диякона, які прийшли з різних монастирів та бажали перейти з православ'я до Католицької Церкви. Спершу отець розповідав їм про Католицьку церкву, аби побороти їхні упередження з якими вони жили багато років. Після цього неодноразовими були випадки, коли до монастиря редемптористів у Збоїських приходили православні священники та монахи, які хотіли приєднатися до Католицької церкви у східному обряді⁶. Так, 1 травня 1926 р. ці священники склали визнання віри. Опісля просили, аби єпископ подбав про монастир, в якому вони б могли жити. Проте, через деякий час, троє з них повернулися в лоно Православної церкви, лише найстарший Гамалиїл та диякон Рафаїл залишилися в Католицькій церкві⁷.

Проте це не були перші відвідини Волині. Ще у 1924 р., як згадує о. Р. Бахталовський, вони з о. Миколаєм вирушили на землі святого Йосафата Кунцевича, аби побачити, яке становище Церкви на тих теренах і які настрої людей щодо унії. Вони зустрічалися і з духовенством, і з вірними. В останніх бачили щире бажання повернутися до віри батьків.

⁴ Rzemieniuk F. Kościół Katolicki obrządku bizantyjsko-słowiańskiego (neounia). – Lublin, 1999. – 370 s.

⁵ Бахталовський о. Р. Апостол з'єдинення... – с. 88.

⁶ Там само. – с. 89-90.

⁷ Relation des premiers travaux, tentes par le R.P. Czarnecy pour le retour des Orthodoxes dans le diocese de S. Excellence Monseigneur Szelażek, évêque de Luck, en Wolhynie // Katholiek Documentatie en Onderzoekscentrum in Leuven : Archief Noord-Belgische Provincie van de Congregatie van de Allerheiligste Verlosser (Redemptoristen) (Дати: KADOS, ANBPCAV), 4. 10. 1. 1.

Але в латинського духовенства не було такого ж щирого наміру створити вірним комфортні для їх ментальності та традицій умови. Один із римо-католицьких архієреїв казав, що на планах відновлення унії «треба поставити хрестик»⁸.

Постійна праця о. Миколая задля церковної єдності на Волині розпочалася майже через два роки і передбачала не лише провід новоприєднаного духовенства, а й місійну діяльність на парафіях. Вже з перших місяців він відвідував різні села, де проповідував, спілкувався з людьми, вивчав їх ставлення до унії та можливість приєднання до Католицької Церкви в східному обряді. У квітні 1926 р. відвідав Колодно, де парафіяльним священиком був о. Шиманський, який хотів перейти на унію. Після Літургії люди підходили до о. Миколая і згадували, що вони, або їхні предки, були уніатами. Також говорили про те, що не проти перейти до Католицької церкви, повернутися до віри своїх батьків, аби лише зберігся східний обряд⁹. Схожа ситуація була і в с. Маціїв, де редемпторист служив Літургію та проповідував українською й польською мовами, аби донести останню до ширшого кола слухачів. Там також ще жевріла пам'ять про давню унію. Місіонер відвідав Берестечко, де на запрошення місцевого римо-католицького священика, який був прихильником поширення унії серед православних, перебував кілька днів. Він служив Служби Божі в римо-католицькому храмі. Співали хори з православної церкви Берестечка та інших навколишніх сіл, а присутніми були від семисот до півтори тисячі православних, для яких він виголошував проповідь українською мовою, а також католики та греко-католики з Галичини¹⁰. Варто зазначити, що у такій активній діяльності о. Миколая всіляко підтримував єпископ Шельонжек, який заохочував їхати в різні села і провадити там роботу. З тих перших відвідин парафій за Сокальським кордоном о. Миколай робив висновок, що «праця Редемптористів буде плодovита на Волині. Ця проба вистачально це покаже. Це станеться особливо, коли будуть могли давати місії і коли заложать сталий дім»¹¹.

Сьомого серпня о. Миколай Чарнецький поїхав до Костополя, де відслужив Літургію в римо-католицькому костелі. Парох о. Варпеховський був прихильний до унії та місіонера і запросив його наступної неділі відслужити ще одну урочисту Літургію в східному обряді та виголосити проповідь українською мовою. Аби не допустити присутності великої кількості православних на анонсованому богослужінні, православний єпископ Антоній з Кременця відбув саме у цю неділю візитацію в Костополі. Проте, як згадується в звітах з перших праць на Волині, не гідна поведінка православного духовенства, яке прибуло разом з єпископом, ще більше розчарувала вірних Православної церкви¹². О. Варпеховський розповів також про те, що в околицях Костополя проживає велика кількість переселенців з Галичини, які переїхали сюди у пошуках кращого життя. Проте, ці люди не мають належного духовного проводу. Частина з них

⁸ Бахталовський о. Р. Апостол з'єдинення... с. 82-86

⁹ KADOS, ANBPСAV, 4. 10. 1. 1.

¹⁰ Там само

¹¹ Relation des premiers travaux...// KADOS, ANBPСAV, 4. 10. 1. 1.

¹² Там само

почала ходити до православних церков, оскільки не було греко-католицьких, а частина взагалі не мала жодної духовної опіки протягом років, а то й десятків років, бо не бажала приєднуватися ні до православних, ані до римо-католиків. Саме тому о. Миколай вирішив, що саме це невелике містечко і стане осідком отців-редемптористів.

Це були лише перші спроби місійної діяльності в перші півроку перебування на Волині, але вони були чи не найважливішими, оскільки заклали фундамент для заснування тут монастиря редемптористів, а також для того, аби поширилося між людьми позитивне ставлення про унійних священників, які несли слово Боже українською, рідною мовою, якої вони від православних чи латинських священників ніколи не чули.

Після цієї піврічної «розвідки» до о. М. Чарнецького приєдналися інші редемптористи, які заснували в Костополі монастир. Тут вони винайняли невеликий будинок, в якому облаштували каплицю, куди на молитву приходили люди. Кількість вірних постійно зростала, і отці-місіонери побачили необхідність у створенні окремої парафії для новоприєднаних і переселенців греко-католиків¹³. З цієї причини 4 січня 1927 р. о. Миколай їде до Луцька, аби отримати від єпископа Шельонжека дозвіл на створення парафії. Проте останній був категорично проти такого кроку і сказав, аби всі греко-католики, які поселилися в околиці протягом останніх двох років, а також всі новоприєднані підпорядковувалися латинському парохіві, а місіонери передали всі метричні книги до костелу. Коли ж ієромонах намагався пояснити, що це неможливо, бо вірні сприймуть це як спосіб латинізації й колонізації, архієрей не бажав чути жодних аргументів¹⁴. Навпаки, вважав, що такі незгідні священники мають покинути терени його єпархії. Навіть просив станиславівського єпископа Григорія Хомишина прислати місіонерів з його єпархії. Проте, останній відповів, що не має змоги допомогти, бо «в таких обставинах навіть ангелам було б не можливо працювати»¹⁵. Не маючи змоги знайти більш лояльних священників для поширення унії в своїй єпархії Адольф Щельонжек дозволяє залишитися редемптористам, але вимагає покинути Костопіль і знайти собі інше місце для осідку.

Новим місцем праці став Ковель – місто з найкращим залізничним сполученням. Тут отці заснували новий монастир. Проте, основною працею були виїзні місії. Як згадує о. Р. Бахталовський, «найбільше доріг витоптав о. Миколай при звичайних працях волинського місіонера: організування й обслуга колоній, приєднання нових парафій»¹⁶. Тут найперше розпочали працю серед переселенців з Галичини. Першим завданням місіонера було відшукати своїх вірних, а потім поновити в них католицьку свідомість і організувати громаду, відокремлену від православної парафії. Успіх тут залежав не лише від священника, а найперше від самих людей та їх походження. Найважче працювалося з вихідцями з русофільських сіл. Одним з таких була колонія коло с. Жджари, яка вже частково приєдналася до Православної церкви. У квітні 1928 р. о. Чарнецький поїхав туди, аби

¹³ Chronica localia collegia ad B. M. V. Septem Dolorum in Kowel. Запис за 1927 р. // KADOS, ANBPСAV, 4. 10. 6.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Бахталовський о. Р. Апостол з'єдинення ... с. 115

надати людям духовну опіку. Там відслужив Літургію в помешканні селян, проте, ніхто не прийшов. Наступного дня служив у гаю, проте й там не було людей. Ще одна спроба також не дала результатів, тому місіонер залишив цю колонію¹⁷.

Інше село, Бубнів, де поселилися вихідці з Бродівщини, було дуже прихильним до місіонера. Там люди разом із будівництвом осель взялися зводити й капличку. Священик жив у домі убогого селянина, але відчував невимовну радість, бачачи таке щире бажання людей жити у вірі¹⁸.

Ще одне село, у якому поселилися галицькі колоністи, – Гнійне. Тут о. Миколай замешкував у сільського вчителя, де коло його дому служив богослужіння, хрестив дітей, сповідав...

Праця місіонерів була не простою не лише через великі фізичні навантаження. Інколи траплялися випадки, які загрожували життю священика. Давнє греко-католицьке село Костомолоти, також було дещо особливим. Туди редемпторист приїхав, щоб допомогти, коли дізнався, що православні відібрали храм. Проте на подвір'ї його зустрів священик, який недавно бажав приєднатися до Католицької церкви і якому о. Чарнецький давав реколекції в Луцьку. Тепер він стояв озброєний сокирою проти свого духовного наставника, якому нічого іншого не залишалося, як відступити¹⁹.

Випадок який стався в с. Дубечно, також особливий. У цьому селі, яке було православним, вірні не могли порозумітися зі священиком, тому приїхали до Ковеля і просили, аби редемптористи прийняли провід їхньої парафії. Отець Костенобль, який був настоятелем, делегував для цієї справи о. Миколая Чарнецького та о. Григорія Шишковича. Вони відслужили Літургію, на яку прийшло багато селян і ціла парафія висловила бажання перейти на унію. Проте, виник конфлікт, оскільки православними ієрархами було направлено в Дубечно двоє монахів, які мали б «рятувати православ'я», вони, а також місцевий священик, перебували у парафіяльному домі, на подвір'ї якого зібралось багато людей, незадоволених їхнім перебуванням у селі. Вночі натовпу вдалося увірватися в парафіяльний будинок, де перебували православні священики. О. Чарнецький всіляко захищав прибулих, аби люди не вчинили над ними фізичної розправи. Він вмовляв людей дозволити колишньому парохіві пожити в парафіяльному домі до того часу, доки не отримає нової парафії²⁰.

Це лише маленькі історії з кількох сіл. Але життя місіонера за Сокальським кордоном складалося з постійних подорожей в різні кінці волинської землі. Часто ці подорожі були виснажливими, адже доводилося діставатися до поселень не лише залізницею, а й возами, незважаючи на погоду, несучи з собою все необхідне для того, аби відслужити Службу Божу. Траплялося, що місіонери, йдучи від села до села більше місяця не були в монастирі.

Проте, о. Миколай Чарнецький не полишав зусиль для якнайкращого розвитку місійної унійної праці. Зокрема, у Володимирі він зустрічався з доктором Ружицьким – представником Православної церкви, якого також

¹⁷ Бахталовський о. Р. Апостол з'єдинення... с. 116-117.

¹⁸ Там само. с. 119-120.

¹⁹ Там само. с. 123-124.

²⁰ Бахталовський о. Р., ЧНІ. Апостол з'єдинення наших часів..., с. 126-127.

цікавили спроби церковної єдності на його батьківщині, але у такому вигляді, який існував в Галичині, коли б уніати мали свого єпископа, а не у тому, в якому її намагалася досягнути Римо-католицька церква в Польщі²¹.

Окрім місійної діяльності серед галицьких колоністів та православних ієромонах, на запрошення того ж таки єпископа Шельонжека, викладав у семінарії в Дубно. Цей навчальний заклад заснував луцький ординарій, аби підготувати священників для унійної праці. Там, в основному, навчалися римо-католики, які приймали східний обряд. О. Чарнецький читав там лекції з літургики в східному обряді та душпастирства²².

В листі до митрополита Андрея редемпторист турбувався і тим, що не вистачає священників, які б постійно перебували на парафіях, які місіонерам вдалося закласти. Так, наводить приклад с. Антонівки, де люди активно взялися за спорудження каплиці, але те, що нема священника їх хвилює, а редемптористи, які дістаються до села за 200 км, не мають змоги допомогти і постійно підтримувати вірних²³.

У тому ж листі писав про те, що є вихідці з Волині, які б хотіли вчитися в Духовній семінарії у Львові, аби потім повернутися для праці серед свого народу. Зокрема, дає найкращі рекомендації Миколі Калашняку, колишньому студентові семінарії в Кременці, якого митрополит направив до редемптористів, аби ті краще пізнали його²⁴.

У квітні 1930 року о. Миколай брав участь у Першому унійному конгресі в Польщі. Саме тоді о. Ян Урбан вперше на офіційному рівні порушив питання необхідності єпископа східного обряду на північно-східних кресах²⁵.

Також у листах до о. С. Бахталовського місіонер з Волині наголошував, що праця важка: «працюємо поки що головно над нашими переселенцями з Галичини... і студіюємо способи праці в майбутньому». Без єпископа східного обряду поширення унії серед православних неможливе. «Дотеперішня метода скрахувала»²⁶.

Окрім пасторальної та місійної діяльності, о. Миколай Чарнецький закладав основу для розвитку Греко-католицької церкви на північно-східних землях II Речі Посполитої. Він ділився з митрополитом Андрієм думками про необхідні заходи для поширення унії на цих землях. Зокрема, у листі, написаному у 1928 р. о. Чарнецький звертав увагу на потребу єпископа східного обряду для греко-католиків Волині, Холмщини, Полісся та Білої Русі, незалежного ні від латинського єпископату, ні від греко-католицького в Галичині, оскільки лише така формула не суперечила б конкордату 1925 р. Осідком мало б стати місто Холм, яке було давньою кафедрою українських архиєреїв. На Волині, Білій Русі та Поліссі ієрарх мав би мати своїх довірених осіб, які б від його імені опікувалися тими

²¹ Бахталовський о. Й. С., ЧНІ. Миколай Чарнецький... с. 53.

²² Там само. с. 55, 59

²³ Лист Миколая Чарнецького до Андрея Шептицького. // Центральний Державний історичний архів у Львові (далі - ЦДІА у Львові), ф. 201, оп. 4в, спр. 1326, арк. 4.

²⁴ Там само.

²⁵ Chronica ... in Kowel. Запис за 1930 р.

²⁶ Лист о. М. Чарнецького до о. С. Бахталовського від 14. 11. 1930 р. // Архів Львівської Провінції Згромадження Найсвятішого Ізбавителя. Ф. 6, оп. 1а, спр. 2. т. 1.

територіями. Важливим кроком для розвитку унійної церкви мало стати відкриття семінарії, яка б готувала священників для роботи на згаданих теренах та мала стати місцем, де проходили б студії православні душпастирі, які хотіли повернути до єдності. Ще одним пунктом діяльності греко-католиків мало б стати питання про повернення уніатських церков, відібраних православними чи латинниками, а також монастирів, серед яких монастирі в Загоріві та Почаєві. Вважав за доцільне повернення всіх земельних володінь, які мала церква до того, як її знищив російських царат. Необхідним кроком мало стати відкриття Сокальського кордону для греко-католицьких священників з Галичини, які б на початках опікувалися тисячами уніатів-переселенців. Також, на думку о. Миколая, найкращим рішенням на той момент було б призначення Конгрегацією для Східних Церков екзарха. І відповідною кандидатурою вважав когось із єзуїтів східного обряду, які зарекомендували себе як щирі працівники для церковної єдності²⁷.

Значення діяльності о. Миколая Чарнецького за Сокальським кордоном важко переоцінити. Він був першим греко-католиком, який розпочав там легальну діяльність та створив у людей позитивний образ уніатського священника, який є освіченим, говорить українською мовою, живе таким самим простим життям, як і ті селяни, до яких приходив. Вважаємо, що місійна діяльність редемпториста була успішною, адже, найперше, духовну опіку отримували ті люди, які цього потребували. Але, на жаль, ця праця не отримала продовження чи розвитку, адже цього не бажали як Польська держава, так і Римо-католицька церква в Польщі. А більшовицька окупація стерла слід греко-католиків на Волині.

Olga Lupiy

The service of fr. Mykolay Charneckyy in Volyn' and its importance for greek-catholic missions

The article deals with the missionary activities of fr. Mykolay Charneckyy in Volyn' in 1926-1930: his work for Galychyna immigrants and for joining the orthodox to Catholic Church.

Keywords: *Volyn', immigrants, uniates, orthodox, Greek-Catholic Church, Roman-Catholic Church, Redemptorists, rite.*

²⁷ Лист Миколая Чарнецького до Андрія Шептицького // ЦДІА у Львові, ф. 201, оп. 1т, спр. 111, арк. 191-193.